

KARY I ŚRODKI IZOLACYJNE STOSOWANE WOBEC ŻOŁNIERZY

Daniel KOWALCZYK*

* *Katedra Prawa Karnego wykonawczego, Uniwersytet Wrocławski*
e-mail: dan.kow@interia.pl.

Artykuł wpłynął do redakcji 15.09.2013 r., Zweryfikowaną i poprawioną wersję po recenzjach i korekcie otrzymano w marcu 2014 r.

© Zeszyty Naukowe WSOWL

O sprawności Sił Zbrojnych decydują między innymi poziom wykszolenia, dyscyplina i morale. W ściśle określonych sytuacjach dla zapewnienia właściwego poziomu utrzymania dyscypliny konieczne jest pozbawienie wolności żołnierza. Autor przedstawia instytucje prawne skutkujące pozbawieniem wolności oraz przesłanki ich zastosowania. Dokonuje również analizy zastosowania omawianych kar i środków.

Słowa kluczowe: *dyscyplina wojskowa, prawo karne wojskowe, kara pozbawienia wolności, aresztowanie tymczasowe, kara aresztu wojskowego, kara aresztu izolacyjnego*

WSTĘP

Wolność osobista należy do wartości fundamentalnych, uznawanych za prawa przysługujące człowiekowi¹. Jest gwarantowana konstytucją RP, która jednocześnie postanawia, że pozbawienie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonym w ustawie (art. 41 ust. 1). Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób (art. 31 ust. 3).

Pozbawienie wolności człowieka, jest sankcją najbardziej ingerującą w niezbywalne i przyrodzone prawa i wolności człowieka. W zakładach karnych i aresztach śledczych częściej niż w normalnych środowiskach występują negatywne zmiany w psychice człowieka, zakłócenia w sferze świadomości, uczuć i procesach podejmowania decyzji².

¹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, C.H. BECK, Warszawa 1999, s. 20.

² T. Kalisz, *Skazani szczególnie chronieni. Uwagi na tle problemu zapewnienia bezpieczeństwa osobistego osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych*. [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Aspekty prawne*. pod red. A. Kwieciński. Lex a Wolters Kluwer busi-

Jedną z cech charakteryzującą siły zbrojne jest ograniczenie niektórych praw i wolności osób odbywających w nich służbę. Kolejnym czynnikiem mającym wpływ na sprawne funkcjonowanie Sił Zbrojnych jest dyscyplina wojskowa. Aby umożliwić właściwy poziom utrzymania dyscypliny, konieczne jest, w określonych sytuacjach, zastosowanie dosyć rygorystycznych metod skutkujących pozbawieniem żołnierza wolności. Zaliczamy do nich: karę pozbawienia wolności, karę aresztu wojskowego, tymczasowe aresztowanie, areszt izolacyjny, zatrzymanie oraz dyscyplinarne środki zapobiegawcze.

Na wstępie kilka słów wyjaśnienia wymaga *ratio legis* wyodrębnienia części wojskowej prawa karnego. W ustawodawstwie polskim istnieje swoisty „trójpodział” prawa karnego na część materialną, procesową i wykonywania orzeczeń. Każdy z kodeksów określających wymienioną tematykę zawiera części wojskowe. Istnienie odrębnej wojskowej części prawa karnego narzuca w art. 175 ust. 1 Konstytucja RP³, ustanawiająca istnienie odrębnego sądownictwa wojskowego oraz będąca tego wyrazem ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. prawo o ustroju sądów wojskowych⁴.

Istota wojska to działanie na rozkaz oraz ściśle przestrzeganie dyscypliny wojskowej. Można się pokusić o stwierdzenie, że dla większości społeczeństwa pierwsze skojarzenie ze słowem żołnierz to dyscyplina. Tylko siły zbrojne mają tak szczegółowo i w formie odrębnej ustawy⁵, unormowane kwestie odpowiedzialności dyscyplinarnej. W pozostałych „służbach mundurowych” zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej są jedynie częścią poszczególnych, normujących zasady ich funkcjonowania, ustaw.

Kontynuując uzasadnianie odrębnego istnienia części wojskowej prawa karnego, należy przybliżyć pojęcie podmiotu przestępstwa i przedmiotu ochrony.

Przestępstwem może być tylko i wyłącznie czyn człowieka, określanego mianem podmiotu przestępstwa. Możemy stypizować przestępstwa powszechne, których podmiotem może być każdy. Dla ich ustawowych znamion wystarczające jest określenie „kto”. Podmiot przestępstwa indywidualnego musi posiadać dodatkową indywidualną cechę np. funkcjonariusz publiczny, matka⁶. Przestępstwa z części wojskowej kodeksu karnego⁷, są przestępstwami indywidualnymi, których podmiotem może być żołnierz⁸.

Przedmiotem ochrony natomiast są określone dobra prawne, takie jak życie, własność, wolność itp., w istnienie których godzi przestępstwo⁹. Ochroną części wojskowej są

---

ness, Warszawa 2013, s. 46.

³ Dz.U. 1997.78.483.

⁴ Dz.U. 2012.952.

⁵ Ustawa z dnia 9 października 2009 o dyscyplinie wojskowej, Dz.U. 2009.190.1474.

⁶ L. Gardocki, *Prawo karne 6 wydanie*, C.H. BECK, Warszawa 2000, s. 63.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz.U.97.88.553., zwana dalej k.k.

⁸ Ustawodawca w art. 317 par. 2 i 3 kodeksu karnego przewiduje możliwość odpowiedzialności, z części wojskowej kodeksu karnego w stosunku do pracowników cywilnych wojska i osób cywilnych. W stosunku do pracowników cywilnych wojska są to przestępstwa z art. 356 - 363 Kodeksu karnego. Natomiast w przypadku innych osób tj. nie będących żołnierzami, przepisy części wojskowej Kodeksu karnego stosuje się odpowiednio, jeżeli inna ustawa tak stanowi.

⁹ L. Gardocki, op. cit., s. 83.

objęte: obowiązek pełnienia służby wojskowej, zasady dyscypliny, postępowanie z podwładnymi, zasady obchodzenia się z uzbrojeniem i uzbrojonym sprzętem wojskowym, zasady pełnienia służby, mienie wojskowe. Można pokusić się o stwierdzenie, że wymienione przedmioty ochrony, będące jednocześnie tytułami rozdziałów części wojskowej kodeksu karnego, są kolejnym czynnikiem implikującym odrębność prawa wojskowego. W żadnej innej dziedzinie życia stosunki przełożony - podwładny, pełnienie służby, zasady i warunki użycia „śmiercionośnego” sprzętu nie muszą być tak szczegółowo regulowane i rozliczane.

Niewykonanie rozkazu przez żołnierza musi być też rozpatrywane odrębnie niż niewykonanie innego rodzaju polecenia służbowego. Pomijamy sytuację niewykonania rozkazu będącego przestępstwem. W sytuacji bojowej żołnierz nie może, odmawiając wykonania rozkazu, powoływać się na stan wyższej konieczności ochrony własnego życia i zdrowia. Pojawiają się głosy, że możliwa jest niesubordynacja, polegająca na niewykonaniu przez żołnierza rozkazu niebędącego przestępstwem, przy powołaniu się na stan wyższej konieczności¹⁰. Inni autorzy starają się rozpatrywać odpowiedzialność karna, poprzez pryzmat skutków, jakie wywołało niewykonanie rozkazu¹¹. Biorąc jednak pod uwagę konstytucyjne zadania stojące przed Siłami Zbrojnymi, trudno jest czymkolwiek uzasadnić tezę, że żołnierz w czasie wojny odmawia wykonania rozkazu. Nawet w warunkach pokoju należy być ostrożnym w tego typu interpretacjach.

Wzmocnieniem istoty rozkazu jest kontratyp tzw. ostatecznej potrzeby. Nie popełnia przestępstwa żołnierz, gdy w wypadku nieposłuszeństwa lub oporu stosuje środki niezbędne w celu wymuszenia posłuchu dla rozkazu, do którego wydania był uprawniony, jeżeli okoliczności wymagają natychmiastowego przeciwdziałania, a posłuchu dla rozkazu nie można osiągnąć w inny sposób (art. 318 k.k.).

Odmiernymi i możliwymi do zastosowania wyłącznie w stosunku do żołnierzy są środki karne takie jak degradacja i wydalenie z zawodowej służby wojskowej (art. 324 k.k.).

Prawo karne wojskowe jest zespołem norm, które chronią dobra istotne z punktu widzenia gotowości sił zbrojnych do odparcia ewentualnych zagrożeń godzących w suwerenność państwa¹². Zgodnie z art. 26 Konstytucji RP Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic. Widzimy więc, że zakres odpowiedzialności za rolę, jaką określa im ustawa zasadnicza jest ogromny. Zadania które należy wykonać, oznaczają ni mniej ni więcej tylko istnienie państwa polskiego. Tym, między innymi paradygmatem, może być uzasadniona konieczność odrębności prawa wojskowego¹³.

¹⁰ Wilk L., *Nieposłuszeństwo rozkazowi wojskowemu*, Wojskowy Przegląd Prawniczy nr 1/2002.

¹¹ Plebanek E., *Glosa od orzeczenia SN z dnia 26 sierpnia 2010, sygn. WK 5/10* - [online]. [dostęp 30.05.2014]. Dostępny w Internecie: <http://www.npw.internetsdl.pl/Dokumenty/2011-4.9.pdf>.

¹² Czyżak M., *Odrębność polskiego prawa karnego wojskowego wobec prawa karnego powszechnego*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 78.

¹³ Odrębność prawa karnego wojskowego uzasadnia również Stanisław Przyjemski w książce *„Ochrona porządku prawnego w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”*, wyd. Arche, Gdańsk 2005.

Praktyka dyscyplinarna w siłach zbrojnych stanowi bardzo ważny instrument wychowania żołnierzy. Funkcja norm, przepisów i środków dyscyplinarnych polega na tym, że wskazują one żołnierzowi, jak powinien postępować, czego się wystrzegać, czego się spodziewać za przestrzeganie lub nieprzestrzeganie określonych zasad i nakazów dotyczących wzorów postępowania¹⁴.

Karą o charakterze izolacyjnym, która najpełniej wyraża odrębność i specyfikę wykonywania kar przez żołnierzy jest kara aresztu wojskowego, która to zostanie najszerszej omówiona. Wprowadzenie tej kary do katalogu jest swoistego rodzaju wyrazem kompromisu pomiędzy karą jako sprawiedliwą odpłatą, resocjalizacją oraz koniecznością zachowania odpowiedniego poziomu wyszkolenia żołnierza.

1. KARA POZBAWIENIA WOLNOŚCI

Art. 32 kodeksu karnego określa następujące rodzaje sankcji karnych znanych polskiemu ustawodawstwu: grzywna, ograniczanie wolności, pozbawienie wolności, 25 lat pozbawienia wolności, dożywotnie pozbawienie wolności. Grzywna i ograniczenie wolności, jako kary nieskutkujące pozbawieniem wolności, nie są przedmiotem moich rozważań. Należy jednak zauważyć, że zarówno grzywna jak i ograniczenie wolności, w przypadku bezskuteczności egzekucji lub niewykonania ciężących na skazanym obowiązków, może być zamieniona na zastępczą karę pozbawienia wolności.

Art. 322 kodeksu karnego określa karę podobną rodzajowo do pozbawienia wolności, jaką jest areszt wojskowy. Zajmiemy się nim bardzo szczegółowo w dalszej części opracowania.

Zgodnie z treściami artykułu 67 kodeksu karnego wykonawczego¹⁵ wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanego postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa. W tym celu prowadzi się zindywidualizowane oddziaływania na skazanych, w których uwzględnia się przede wszystkim pracę, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz środki terapeutyczne. Możemy więc uznać, że kodeks karny wykonawczy za podstawowy cel wykonywania kary pozbawienia wolności uznał prewencję szczególną¹⁶, rozumianą jako oddziaływanie skierowane na konkretnego skazanego¹⁷.

Kodeks karny wykonawczy zasadniczo nie zawiera odrębnych regulacji dotyczących wykonywania przez żołnierzy kary pozbawienia wolności. W art. 233 k.k.w. mówi o oddzielnym rozmieszczaniu. Zgodnie z zapisami ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, wykonywanie kary pozbawienia wolności niejako „z automatu” powoduje

¹⁴ Tamże, s. 71.

¹⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz.U 1997.90.557, zwana dalej k.k.w.

¹⁶ T. Kalisz, *Kara pozbawienia wolności w perspektywie rozważań penologicznych*, [w:] *Pozbawienie wolności - funkcje i koszty. Księga jubileuszowa prof. Tadeusza Szymanowskiego*, pod red. A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełacna, P. Wiktorska, Warszawa 2013, s. 289.

¹⁷ Prewencją ogólną określamy natomiast oddziaływanie kary na ogół społeczeństwa.

wydalenie z zawodowej służby wojskowej. Konieczność oddzielnego rozmieszczania żołnierzy od pozostałych osadzonych stało się więc bezprzedmiotowa. Podczas wykonywania środka zabezpieczającego w postaci tymczasowego aresztowania, które nie powoduje utraty statusu żołnierza w czynnej służbie wojskowej, zasada ta powinna być jednak przestrzegana, zgodnie z treścią art. 240 k.k.w.

Kara pozbawienia wolności może być wykonywana w jednym z następujących rodzajów zakładów karnych: zakładach karnych dla młodocianych, zakładach karnych dla odbywających karę po raz pierwszy, zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych, zakładach karnych dla odbywających karę aresztu wojskowego.

Karę pozbawienia wolności wykonuje się w jednym z trzech systemów tj. programowanego oddziaływania, terapeutycznym lub zwykłym.

W zależności od rygorów, jakim jest poddawany osadzony wyróżnia się zakłady karne typu zamkniętego, półotwartego i otwartego. Jak nie trudno się domyślić, najbardziej restrykcyjnym jest typ zamknięty.

Zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności realizuje na zasadach określonych w kodeksie karnym wykonawczym - Służba Więzienna, której zadania, uprawnienia i obowiązki określa odrębna ustawa¹⁸.

Polski ustawodawca nie przewiduje odrębnych zakładów karnych, aresztów śledczych oraz wyspecjalizowanej formacji, wchodzącej w skład Sił Zbrojnych, która wykonywałaby, w stosunku do żołnierzy, zadania podobne jak Służba Więzienna. Występują pewne odrębności dotyczące wykonywania kary aresztu wojskowego, aresztu izolacyjnego, czy też zatrzymania. Oprócz tych dwóch ostatnich, pozbawienie wolności jest wykonywane przez Służbę Więzienną w podległych Ministrowi Sprawiedliwości zakładach karnych. Pozbawienie wolności w ramach aresztu izolacyjnego i instytucji zatrzymania odbywa się w Izbach Zatrzymań, podlegających i „obsługiwanych” przez Żandarmerię Wojskową.

Jak już wspomniałem zgodnie z zapisami ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowej, wykonywanie kary pozbawienia wolności skutkuje obligatoryjnym zwolnieniem z zawodowej służby wojskowej. Inny słowy, w momencie orzekania kary pozbawienia wolności skazany jest jeszcze żołnierzem. Natomiast w momencie jej wykonywania przestaje już nim być.

2. TYMCZASOWE ARESZTOWANIE

Stanisław Waltoś określa tymczasowe aresztowanie jako prowizoryczne pozbawienie oskarżonego wolności celem zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania¹⁹. Jest ono najsurowszym środkiem zapobiegawczym, za pomocą którego można uprawiać politykę kryminalną o różnym stopniu represyjności.²⁰

¹⁸ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz.U 2014.173.

¹⁹ S. Waltoś, *Proces Karny, Zarys Systemu*, Lexis Nexis, Warszawa 2002, s. 416.

²⁰ J. Błachut, *Jak często jest stosowany areszt tymczasowy*, [w:] *Pozbawienie wolności - funkcje i koszty*.

Pomimo, że wykonywanie tymczasowego aresztowania, biorąc pod uwagę izolację i pozbawienie wolności, nie różni się w zasadniczy sposób od wykonywania kary pozbawienia wolności, cele jego stosowania są zasadniczo inne. Nie można też zapominać, że zgodnie z zasadą domniemania niewinności²¹, pozbawiamy wolności człowieka, któremu nie udowodniono jeszcze winy.

W poprzednim rozdziale omówiliśmy, jakie cele stoją przed karą pozbawienia wolności. W przypadku tymczasowego aresztowania, tak jak to określił Stanisław Waltoś, celem nadrzędnym jest zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania. Tymczasowo aresztowany żołnierz pozostaje do dyspozycji organu, który występował o jego zastosowanie. Może to być prokurator wojskowy, jak i prokurator powszechnych jednostek prokuratury.

Tymczasowo aresztowany korzysta z co najmniej takich uprawnień, jakie przysługują skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w systemie zwykłym w zakładzie karnym typu zamkniętego i nie stosuje się do niego ograniczeń innych niż te, które są konieczne do zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego, utrzymania porządku i bezpieczeństwa w areszcie śledczym oraz zapobieżenia wzajemnej demoralizacji (art. 214 § 1 k.k.w.).

Tymczasowe aresztowanie odmiennie od pozbawienia wolności, które odbywa się w zakładach karnych, wykonywane jest w aresztach śledczych. Osoba wykonująca karę pozbawienia wolności to osadzony, a wykonujący omawiany środek zapobiegawczy to tymczasowo aresztowany. Tymczasowo aresztowani powinni być rozmieszczani w areszcie śledczym, w sposób zapobiegający ich wzajemnej demoralizacji (art. 212 § 1 k.k.w) oraz oddzielnie od skazanych. Ustawodawca nakazuje brać pod uwagę szereg czynników, takich jak: uprzednia karalność, wiek, potrzeba zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w areszcie śledczym, zalecenia lekarskie, psychologiczne i rehabilitacyjne, potrzeba kształtowania właściwej atmosfery, konieczność zapobiegania samoagresji i popełniania przestępstw. Należy brać pod uwagę konieczność oddzielenia od pozostałych tymczasowo aresztowanych funkcjonariuszy organów ścigania. Organy, do których dyspozycji pozostają tymczasowo aresztowani mogą również udzielać, wynikających z celów zastosowania, wskazań co do rozmieszczenia.

Zgodnie z treścią art. 240 k.k.w. tymczasowo aresztowanych żołnierzy służby czynnej osadza się w areszcie śledczym w wydzielonych celach.

3. ARESZT IZOLACYJNY

Inną instytucją, skutkującą pozbawieniem wolności, charakterystyczną dla prawa wojskowego, jest areszt izolacyjny. Nie jest karą, ale środkiem mający na celu utrzymanie dyscypliny wojskowej. Na poparcie mojej tezy warto przypomnieć fakt umiejscowienia go

---

Księga jubileuszowa prof. Tadeusza Szymanowskiego, pod red. naukowa A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełacznna, P. Wiktorska, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 227.

²¹ Zasada domniemania niewinności ma swoje umocowanie w Konstytucji, która w art. 42 pkt. 3 głosi, że każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Powtórzeniem tej zasady jest art. 5 § 1 kodeksu postępowania karnego.

w ustawie o dyscyplinie wojskowej. Ustawodawca używa wprawdzie terminu „kara aresztu izolacyjnego”²², nie określa jednak przesłanek materialnych orzeczenia aresztu izolacyjnego.

Kara aresztu izolacyjnego, może być wymierzona wyłącznie żołnierzowi i tylko w czasie pełnienia służby wojskowej po ogłoszeniu mobilizacji, w stanach nadzwyczajnych, w czasie wojny, a także podczas wykonywania zadań służbowych w strefie działań wojennych oraz w przypadku użycia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, jak również udziału w akcjach humanitarnych, poszukiwawczych lub ratowniczych. Orzeka ją, w wymiarze od 7 do 14 dni, wojskowy sąd garnizonowy, na wniosek przełożonego dyscyplinarnego zajmującego stanowisko nie niższe niż dowódcy jednostki wojskowej. Wydane przez sąd zarządzenia wykonania kary aresztu izolacyjnego umieszcza się w rozkazie lub decyzji dowódcy jednostki wojskowej albo kierownika instytucji cywilnej, w której żołnierz pełni służbę, określając miejsce i termin wykonania kary. Dowódca jednostki ma 5 dni, licząc od dnia otrzymania zarządzenia, na wydanie wspomnianego rozkazu (decyzji). Musi to być poprzedzone przeprowadzeniem badań lekarskich, określających brak przeciwwskazań do osadzenia, oraz dokonaniem ustaleń z komendantem izby zatrzymań co do terminu stawiennictwa ukaranego. Następnie przesyła komendantowi izby zatrzymań odpis prawomocnego orzeczenia sądowego, „swoje” zarządzenie wykonania kary i zaświadczenie lekarskie.

Podstawowym sposobem rozpoczęcia wykonywania aresztu izolacyjnego jest dobrowolne stawienie się ukaranego do odbycia kary, w przeciwnym wypadku doprowadza go przymusowo właściwy wojskowy organ porządkowy lub Żandarmeria Wojskowa.

W czasie odbywania kary ukarany żołnierz przebywa w wydzielonym pomieszczeniu izby zatrzymań, a ponadto ma obowiązek wykonywać zadania służbowe w wymiarze do ośmiu godzin dziennie. Rodzaj, miejsce i czas wykonywania tych zadań określa komendant lub profos izby zatrzymań po uzgodnieniu z dowódcą jednostki, na rzecz której są one wykonywane. Nie mogą one naruszać prawa do ośmiogodzinnego, nieprzerwanego czasu na sen w ciągu doby oraz prawa do co najmniej godzinnego spaceru na wolnym powietrzu.

Ukarany odbywa karę w umundurowaniu polowym bez pasa i w obuwiu bez sznurówek. W zależności od potrzeb można mu wydać ubranie robocze. W okresie wykonywania tej kary żołnierz ma ograniczoną możliwość korespondencji, korzystania z aparatów telefonicznych oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej, posiadania przedmiotów, a także przyjmowania odwiedzin. Żołnierzowi, wobec którego orzeczono prawomocnie karę aresztu izolacyjnego, za okres ukarania potrąca się od najbliższego terminu płatności połowę ostatnio otrzymanego uposażenia zasadniczego oraz dodatków o charakterze stałym.

Areszt izolacyjny może być stosowany w wyjątkowych sytuacjach, gdzie konieczne jest zdecydowane i szybkie działanie w celu utrzymania dyscypliny. Co charakterystyczne, ustawa o dyscyplinie wojskowej nie zawiera przesłanek za jakie można orzec ten najbardziej dolegliwy środek dyscyplinarny. W tym momencie nasuwa się uwaga, jeżeli areszt izolacyjny ma być orzekany przez sąd, to czy konsekwentnie przestrzegamy konieczności

²² Art. 88 ust. 1 *in fine* ustawy o dyscyplinie wojskowej.

szybkości reakcji. Jeżeli stosujemy areszt izolacyjny w stosunku do żołnierza wykonującego zadania poza granicami państwa, jaki sąd ma orzec ten środek dyscyplinarny.

Karę aresztu izolacyjnego wobec ukaranego nią żołnierza wykonuje obsługa izby zatrzymań w jednostkach organizacyjnych Żandarmerii Wojskowej, w jednostkach wojskowych poza granicami państwa i na okrętach wojennych. Pomieszczenia, w których przebywają ukarani karą aresztu wojskowego, wyodrębnione są spośród innych pomieszczeń izb zatrzymań. Powinny one spełniać warunki takie jak pozostałe pomieszczenia, w których osadza się żołnierzy.

Jeżeli sąd, stwierdzając winę, nie znajduje podstaw do wymierzenia kary aresztu izolacyjnego, przekazuje sprawę do ukarania dyscyplinarnego przełożonemu dyscyplinarnemu zajmującemu stanowisko służbowe nie niższe niż dowódcy jednostki wojskowej albo kierownika instytucji cywilnej.

4. DYSCYPLINARNE ŚRODKI ZAPOBIEGAWCZE

Wspomniana już ustawa o dyscyplinie wojskowej wymienia również dyscyplinarne środki zapobiegawcze, które skutkują pozbawieniem wolności. Zgodnie z art. 38 te same ustawy, można osadzić w izbie zatrzymań żołnierza przebywającego w stanie nietrzeźwości lub odurzenia w obiekcie zajmowanym przez organ wojskowy, a także w rejonie obiektów koszarowych lub zakwaterowania przejściowego jednostki wojskowej albo w innym miejscu wykonywania zadań służbowych lub w miejscu publicznym. Konieczne jest również wystąpienie dodatkowej przesłanki - żołnierz musi swoim zachowaniem dawać powód do zgorznienia, znajdować się w okolicznościach zagrażających jego zdrowiu lub życiu albo zagrażać zdrowiu lub życiu innej osoby lub mieniu.

Jeżeli brak jest możliwości osadzenia żołnierza w izbie zatrzymań albo jego warunki zdrowotne to uzasadniają, przełożony dyscyplinarny, wojskowy organ porządkowy lub Żandarmeria Wojskowa może polecić doprowadzenie tego żołnierza do miejsca zamieszkania lub zakwaterowania albo, zgodnie z diagnozą lekarza, skierować go do izby chorych lub zakładu opieki zdrowotnej.

Żołnierza osadzonego w izbie zatrzymań zwalnia się niezwłocznie po wytrzeźwieniu lub ustaniu stanu odurzenia, nie później niż z upływem dwudziestu czterech godzin od chwili osadzenia.

5. INNE USTAWY

Od przedstawionych do tej pory kar i środków skutkujących pozbawieniem wolności, należy rozróżnić zatrzymanie dokonane w trybie art. 244 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego²³. Na tej podstawie Policja lub Żandarmeria Wojskowa²⁴ ma prawo zatrzymać żołnierza, w stosunku do którego:

²³ Dz. U 1997.89.555, zwaną dalej k.p.k.

²⁴ Na podstawie art. 663 kodeksu postępowania karnego, w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych, uprawnienia i obowiązki procesowe Policji dotyczą także Żandarmerii Wojskowej.

- istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełnił on przestępstwo, przy jednocześnie występującej obawie jego ucieczki lub ukrycia się, zatarcia śladów przestępstwa bądź też jeśli nie można ustalić jej tożsamości albo istnieją przesłanki do przeprowadzenia postępowania w trybie przyspieszonym²⁵;
- istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełnił ona przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, a zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. Bardziej rygorystycznie należy traktować sytuację, gdy sytuacja dotyczy przestępstwa popełnionego przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu - w takich przypadkach należy go zatrzymać obligatoryjnie.

Okres zatrzymania może wynosić maksymalnie 72 godziny. Z tego terminu 48 godzin pozostaje do dyspozycji prokuratora, kolejne 24 to termin do dyspozycji sądu.

Od zatrzymania procesowego należy odróżnić tzw. zatrzymanie porządkowe, określane czasami jako prewencyjne, czy też wprost policyjne. Celem jego nie jest ochrona prawidłowości postępowania karnego, ale został on określony w poszczególnych ustawach regulujących działalność służb zajmujących się ochroną porządku publicznego²⁶.

Na podstawie art. 15 ust. 1 pkt 3 Ustawy o Policji, ma ona prawo zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia²⁷.

Więcej przesłanek do zastosowania tego typu zatrzymania, związanych nie tylko z ochroną życia i zdrowia ludzkiego czy też porządku publicznego, ale też związanych z potrzebą zapewnienia dyscypliny wojskowej mają żołnierze Żandarmerii Wojskowej.²⁸

Przedstawione przeze mnie wyliczenie nie jest pełnym i nie określa wszystkich sytuacji, w których może dojść do zatrzymania żołnierza. Z uwagi na to, że moim celem było przedstawienie istoty zatrzymania porządkowego ograniczyłem się tylko do dwóch ustaw, na podstawie których dochodzi najczęściej do tego typu zatrzymań. Podobne regulacje zawierają ustawy np. o Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego itd.

Zatrzymanie procesowe, czy też policyjne wykonywane jest w izbach zatrzymań. Warunki, jakim powinny one odpowiadać określają akty wykonawcze do wspomnianych ustaw.

Stanisław Waltoś wyróżnia²⁹ również zatrzymanie penitencjarne przewidziane w art. 15 ust. 1 pkt 2a ustawy o Policji oraz zatrzymanie administracyjne (tzw. „do wy-

²⁵ W postępowaniu przyspieszonym rozpoznaje się sprawy, gdy sprawca został ujęty na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa lub bezpośrednio potem, zatrzymany oraz w ciągu 48 godzin doprowadzony przez Policję i przekazany do dyspozycji sądu wraz z wnioskiem o rozpoznanie w tym trybie.

²⁶ S. Waltoś, op.cit., s. 403

²⁷ Patrz art. 15 ust. 1 pkt. 3 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 2011.287.1687.

²⁸ Patrz art. 18 Ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz.U. 2013.568.

trzeźwienia”) stosowane na podstawie art. 40 ust. 1 ustawy z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi³⁰.

6. KARA ARESZTU WOJSKOWEGO³¹

Kodeks karny w art. 322 stanowi, że karą stosowaną wobec żołnierzy jest także areszt wojskowy. Zgodnie z powołaną regulacją do kary aresztu wojskowego stosuje się odpowiednio przepisy o karze pozbawienia wolności, co w konsekwencji determinuje szczegółowe zagadnienia związane z wykonywaniem tej sankcji. Jednocześnie ustawodawca rozstrzyga, że kara aresztu wojskowego trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 2 lata (wymierza się ją w miesiącach i latach). Należy jednak podkreślić, że nie jest więc alternatywą dla kary pozbawienia wolności, czy też jej szczególnym rodzajem, ale stałą się samodzielną sankcją. Nakaz odpowiedniego stosowania przepisów o karze pozbawienia wolności oznacza, że należy ją stosować w sposób uwzględniający specyfikę aresztu wojskowego i różnice, jakie zachodzą między tą karą a karą pozbawienia wolności.³²

W wypadku, gdy kara aresztu wojskowego nie występuje jako sankcja, a przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, a wymierzona kara nie byłaby surowsza niż 2 lata pozbawienia wolności, sąd może w stosunku do żołnierza orzec karę aresztu wojskowego (art.329 k.k.).

W świetle przepisów materialnoprawnych karę tę można orzec jedynie w stosunku do żołnierza (istotny jest moment orzekania). Zatem można tę sankcję zastosować za przestępstwo popełnione, gdy skazany nie był jeszcze żołnierzem, nie można natomiast skazać, jeśli przestępstwo popełniono w czasie pełnienia służby wojskowej, ale skazany przestał już pełnić tę służbę.

Przepis art. 322§3 k.k. stanowi, że karę aresztu wojskowego odbywa się w przeznaczonym do tego zakładzie karnym. Chodzi tu w istocie o specjalny rodzaj zakładu karnego – zakład karny dla odbywających karę aresztu wojskowego (art.69 pkt. 4 k.k.w.).

Cechą kary aresztu wojskowego, odróżniającą ją treściowo od kary pozbawienia wolności, jest to, że w czasie odbywania kary skazany podlega szkoleniu wojskowemu. Szkolenie wojskowe nie ma charakteru dolegliwości, lecz służy stworzeniu specyficznych warunków i środowiska dla procesu społecznej readaptacji skazanego żołnierza. Dodatkowym celem jest utrwalenie nabytej wiedzy wojskowej, utrzymanie sprawności fizycznej i psychicznej, a także wzmoczenie dyscypliny (art. 231 k.k.w.).

W trakcie wykonywania kary aresztu wojskowego skazanych obowiązują zasady żołnierskiego zachowania się, dotyczące oddawania honorów, wzajemnego zwracania się do siebie, składania meldunków i służbowego przedstawiania się oraz przepisy musztry

²⁹ S. Waltoś, op.cit., s. 404.

³⁰ Dz. U 2012.1356.

³¹ Niniejszy podrozdział został opracowany w oparciu o publikację: T. Kalisz, D. Kowalczyk, *Wybrane problemy związane z wykonywaniem aresztu wojskowego*, [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanymi w polskim systemie penitencjarnym. Aspekty prawne*, red. Adam Kwieciński, Warszawa 2013, s. 83-106.

³² J. Majewski, Kodeks Karny. Część szczególna Tom III, pod red. A. Zoll, Zakamycze 2006, s. 993.

indywidualnej i zespołowej, określone w regulaminach Siła Zbrojnych RP. Skazani odbywają karę w umundurowaniu wojskowym pozbawionym oznak i odznak wojskowych. Dyrektor zakładu karnego, ustalając porządek wewnątrz zakładu, uwzględnia wymagania dyscypliny wojskowej oraz potrzeby szkolenia wojskowego skazanych.

Skazani, zwłaszcza oficerowie i chorążowie, mogą zostać obowiązani do realizowania programu szkolenia wojskowego metodą samokształcenia. Do pomocy w szkoleniu mogą być wykorzystani również skazani mający odpowiednie kwalifikacje. Przewidziane w związku z wykonywaniem kary zajęcia z regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, zajęcia wychowawczo-resocjalizacyjne i pracę informatyczno-wychowawczą, określone w programie szkolenia wojskowego, prowadzą funkcjonariusze Służby Więziennej.

W zakładzie karnym oddzielnie rozmieszcza się: oficerów, podoficerów służby nadterminowej i okresowej oraz pozostałych żołnierzy.

Nie wolno jednak zapominać, że szkolenie wojskowe jest jednym ze środków oddziaływania, stosowanym obok innych, nie może więc zdominować procesu odbywania kary aresztu wojskowego³³. Kara aresztu wojskowego, zgodnie z intencją ustawodawcy, powinna być mniej dolegliwa i stygmatyzująca niż kara pozbawienia wolności. Oparcie się wyłącznie na surowej dyscyplinie i intensywnym szkoleniu, mogłoby powodować, że stanie się areszt wojskowy bardziej uciążliwy niż kara pozbawienia wolności. Karę aresztu wojskowego będzie się orzekać w stosunku do przestępców niewykazujących objawów szczególniego zdemoralizowania, w większej części młodocianych. Kara aresztu wykonywana jest w specjalnie do tego stworzonym zakładzie karnym, z uwzględnieniem elementów szkolenia wojskowego. Celem wykonywania kary aresztu wojskowego, oprócz resocjalizacji skazanego, jest utrwalenie sprawności fizycznej i psychicznej oraz wzmoczenie dyscypliny wojskowej. Szkolenie wojskowe jest metodą pomocną w jego osiągnięciu.

Zakłady karne dla odbywających karę aresztu wojskowego, w drodze zarządzenia, tworzy i znosi Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej. W podległym Zakładowi Karnemu w Nowogardzie – Oddziale Zewnętrznym w Płotach, utworzono zakład karny typu półotwartego dla odbywających karę aresztu wojskowego³⁴.

Wejście w życie 1 lipca 2004 r. ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych³⁵ praktycznie przekreśliło możliwość wykonywania kary aresztu wojskowego (znajduje to wyraźne odbicie w danych prezentowanych w ostatniej części niniejszego opracowania). Na podstawie art. 111 pkt. 14 cytowanej ustawy, jednym z powodów obligatoryjnego zwolnienia z zawodowej służby wojskowej, jest skazanie prawomocnym wyrokiem sądu na karę pozbawienia wolności (aresztu wojskowego) bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Fakultatywnie można zwolnić żołnierza w przypadku skazania na karę po-

³³ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 928.

³⁴ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 lipca 2001 r. w sprawie utworzenia w Oddziale Zewnętrznym w Płotach podległym Zakładowi Karnemu w Nowogardzie oddziału zakładu karnego dla odbywających karę aresztu wojskowego (Dz. Urz. MS z 2001 r, Nr 2, poz. 13).

³⁵ Dz.U. z 2010 r. Nr 90, poz. 593.

zbawienia wolności (aresztu wojskowego) z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Podobnie przedstawia się sytuacja z pełniącymi służbę w charakterze kandydatów na żołnierzy zawodowych. Mogą być do niej powołane tylko osoby niekarane sędownie, a skazanie prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności lub aresztu wojskowego skutkuje, analogicznie jak w przypadku żołnierzy zawodowych, zwolnieniem z tej służby³⁶.

Istotę i cele kary aresztu wojskowego najlepiej charakteryzują wytyczne Sądu Najwyższego z 1973 r.³⁷ oraz inne orzeczenia tego sądu w zakresie analizowanej kary. Sąd Najwyższy wyraźnie podkreślał, że cele kary aresztu wojskowego są zbieżne z tymi, które realizowane są w systemie wychowawczym istniejącym w Siłach Zbrojnych. Utrzymanie wysokiego poziomu dyscypliny, idące w parze z wyszkoleniem ma istotny wpływ na poziom gotowości bojowej Sił Zbrojnych. Te dwa zasadnicze filary tj. dyscyplina i wyszkolenie bojowe, świadczą o wartości armii (nawet współcześnie trudno nie zgodzić się z tą argumentacją Sądu Najwyższego)³⁸. Z pragmatycznego punktu widzenia żołnierz odbywający karę aresztu wojskowego w dalszym ciągu był poddawany szkoleniu wojskowemu i zasadom dyscypliny, nie tracił więc nic z nabytych umiejętności, a czasami wręcz je rozwijał.

7. KARY I ŚRODKI IZOLACYJNE W ŚWIETLE BADAŃ STATYSTYCZNYCH

Ostatni fragment opracowania w sposób szczególny koncentruje się na aspektach praktycznych, jest swoistą próbą realizacji badań o charakterze empirycznym, z wykorzystaniem oficjalnych materiałów urzędowych. Wykorzystałem również w szerokim zakresie wyniki przeprowadzonych wspólnie z dr hab. Tomaszem Kaliszem badań³⁹. W części dotyczącej wykonywania kary pozbawienia wolności i aresztu wojskowego zostały one uzupełnione o okres obejmujący lata 2008-2013.

Dane dotyczące wykonywania kary aresztu wojskowego, które zostały wykorzystane w niniejszych badaniach pochodzą bezpośrednio z Zakładu Karnego w Nowogardzie, któremu podległy jest Oddział Zewnętrzny w Płotach. Z uwagi na możliwości wykorzystywanej przez tę jednostkę Bazy Danych Noe.Net poddano analizie dane za okres 2001-2008. Zwrócono się również do Departamentu Sądów, Organizacji i Analiz Wymiaru Sprawiedliwości w Ministerstwie Sprawiedliwości o dane obrazujące strukturę kar zasadniczych orzekanych przez sądy wojskowe w okresie od 2001 do 2013 oraz zastosowanego tymczasowego aresztowania. Korzystano również z informacji dostępnych na stronach internetowych Ministerstwa Sprawiedliwości – Centralnego Zarządu Służby Więziennej oraz z „Informacji o działalności Sądów Wojskowych” w wydawanych przez nieistniejący już Departament Sądów Wojskowych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Podczas badań analizie poddałem, orzeczone przez sądy wojskowe, skazania na bezwzględną karę pozbawienia wolności, karę aresztu wojskowego oraz zastosowanie tymczasowego aresztowania. Najbardziej miarodajne wyniki pochodzą z okresu, od kiedy to

³⁶ Art. 124 i art. 134 ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

³⁷ Wytyczne (U11/70) zostały opublikowane w OSNKW nr 2/74, poz. 21.

³⁸ Tamże.

³⁹ T. Kalisz, D. Kowalczyk, op.cit., s. 98 - 106.

została zawieszona zasadnicza służba wojskowa i przedstawione dane dotyczą wyłącznie żołnierzy zawodowych. Ilość zastosowanych kar i środków skutkujących pozbawieniem wolności przedstawiłem też, w porównaniu z liczebnością sił zbrojnych⁴⁰. W poddanym badaniu okresie nie stosowano aresztu izolacyjnego, co nie wymaga komentarza biorąc pod uwagę okoliczności, w jakich może on być zastosowany.

Pierwsze dwie tabele (Tabela 1. i Tabela 2.) prezentują strukturę skazań obejmującą karę pozbawienia wolności i aresztu wojskowego, orzekanych przez sądy wojskowe w formie liczb bezwzględnych oraz relacji stosunkowej w ramach poszczególnych lat. W zestawieniach zaprezentowano również dane dotyczące zastosowanego tymczasowego aresztowania oraz ilości zatrzymań dokonanych przez Żandarmerię Wojskową.

Analizując liczbę orzeczonych kar pozbawienia wolności, można zaobserwować wyraźną granicę, jaką jest rok 2010. Pomijając rok 2001, liczba skazanych, w przedziale 2002-2009 spadała systematycznie od 54% do 44%. W roku 2010 widzimy drastyczny ponad 10% spadek, który kontynuowany jest do dnia dzisiejszego, jednak na bardziej zrównoważonym poziomie. Rok 2009 to czas wprowadzenia noweli do kodeksu postępowania karnego, która zawężyła kognicję sądów wojskowych⁴¹. Z dniem 1 stycznia 2010 r. zawieszono natomiast zasadniczą służbę wojskową. Z uwagi na tę okoliczność, wyniki badań za rok 2009, w zakresie porównania z liczebnością SZ RP, mogą nie być miarodajne. Spowodowane to jest stopniowym zmniejszaniem się w ciągu roku liczebność SZ RP, z uwagi na zwalnianie do rezerwy kolejnych roczników zasadniczej służby wojskowej i niepowoływanie nowych żołnierzy.

Zestawienia te wyraźnie też pokazują bardzo niewielki udział kary aresztu wojskowego w przestrzeni polityki karnej (w najlepszym dla siebie okresie – 2001 r. – kara ta stanowiła maksymalnie 2,1% wszystkich skazań, najniższą wartość przyjmując w 2005 r. – 0,1%). Co więcej na przestrzeni analizowanego okresu zarysowuje się wyraźna tendencja swoistego zanikania tej formy reakcji na przestępstwo, aż do roku 2010, kiedy to została orzeczona po raz ostatni.

Żandarmerii Wojskowej podporządkowano w 2009 r. Izby Zatrzymań. Z tego też względu badaniu podano ten okres. Z uwagi na krótki okres badawczy podano tylko całkowitą liczbę zatrzymanych, bez rozróżnienia podstawy na jakiej dokonano zatrzymania⁴².

Skala osadzonych w obu zestawieniach jest diametralnie różna. Należy jeszcze wyjaśnić, że spadek liczby osadzonych od lipca 1986 podyktowany był zwolnieniami na podstawie Ustawy z dnia 17.07.1986 r. o amnestii⁴³. Krótkim komentarzem należy opatrzyć

⁴⁰ Dane dotyczące liczebności Sił Zbrojnych pochodzą z opublikowanego na stronie - www.stat.gov.pl - małego rocznika statystycznego 2013 oraz danych za lata 2001-2008 udostępnionych przez MON [online]. [dostęp: 02.06.2014]. Dostępny w Internecie: www.MON.gov.pl/pl/strona/207.

⁴¹ Nowela wyłączyła z kognicji sądów wojskowych przestępstwa pospolite, tj. niezawarte w części wojskowej kodeksu karnego. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz innych ustaw - Dz.U.2008.237.1651.

⁴² Przesłanki zatrzymania omówiono szczegółowo w rozdziale VI.

⁴³ Dane pochodzą z: R Walczak, B Wegnerowski, *Areszt wojskowy – Rzeczywistość a oczekiwanie*,

KARY I ŚRODKI IZOLACYJNE STOSOWANE WOBEC ŻOŁNIERZY

różnice między karami orzekanymi a faktycznie wykonywanymi. Znaczące rozbieżności to konsekwencje: warunkowego zawieszenia wykonania kary aresztu wojskowego, możliwości zamiany kary aresztu wojskowego na karę ograniczenia wolności (art. 235 k.k.w. w zw. z art.330 k.k.). Innym powodem jest zaliczenie do okresu kary, czasu przebywania w areszcie śledczym. Jeśli prześledzimy dane dotyczące wymiaru orzeczonej kary aresztu wojskowego, przekonamy się że dominujący był wymiar kary do 6 m-cy. Z powodu krótkiego okresu pozostałego do odbycia kary, nieopłacalne było transportowanie skazanego żołnierza do ŻK w Płotach.

Tabela 1. Struktura orzeczonych kar oraz środków skutkujących pozbawieniem wolności na tle prawomocnych skazań w latach 2001-2013

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczebność SZ RP w tys.	177	161	137	137	137	133	132	132	132	95,6	93,9	95,9	ok. 96
Łącznie skazano (stwierdzono winę)	5965	5664	3637	3208	3431	3215	3132	2855	1658	913	783	560	371
Łącznie orzeczono karę zasadniczą	5563	5284	3341	2995	3194	2961	2772	2531	1375	636	485	350	259
Kara pozbawienia wolności w tym z warunkowym zawieszeniem	3514 3065	3064 2734	1921 1775	1656 1530	1628 1537	1617 1534	1357 1271	1249 1181	697 666	286 268	230 226	169 156	97 96
Kara aresztu wojskowego	126	56	21	8	4	7	18	9	4	2	-	-	-
Tymczasowe aresztowanie	736	543	320	212	152	166	181	127	76	25	17	12	25
Zatrzymanie przez ŻW	-	-	-	-	-	-	-	-	64	83	66	36	78
Kara aresztu izolacyjnego	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne

Tabela 2. Struktura orzeczonych kar oraz środków skutkujących pozbawieniem wolności na tle prawomocnych skazań w latach 2001-2013. Udział procentowy w poszczególnych latach

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Łącznie skazano (stwierdzono winę) w %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Łącznie orzeczono karę zasadniczą	93,3	93,3	91,8	93,4	93,1	92	88,5	88,7	82,9	69,6	61,9	62,5	69,8
Kara pozbawienia wolności w tym z warunkowym zawieszeniem	58,9	54,1	52,8	51,6	47,4	50,3	43,3	43,7	42	31,3	29,4	30,2	26,1
Kara aresztu wojskowego	2,1	1,0	0,6	0,3	0,1	0,2	0,6	0,3	0,2	0,2	-	-	-
Tymczasowe aresztowanie	20,9	17,7	16,6	12,8	9,3	10,2	13,3	10,1	10,9	8,7	7,4	7,1	25,7
Zatrzymanie przez ŻW	-	-	-	-	-	-	-	-	64	83	66	36	78
Kara aresztu izolacyjnego	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne

W celu porównania uzyskanych danych dotyczących aresztu wojskowego z okresem 1985-1989 wykorzystano wyniki badań przeprowadzonych przez Ryszarda Walczaka i Bogdana Wegnerowskiego⁴⁴.

Tabela 3. Skazani odbywający karę aresztu wojskowego w latach 2001-2008

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Suma
Liczba osadzonych	21	22	10	3	3	2	2	5	68
Wskaźnik dynamiki	100	105	48	14	14	10	10	24	---

Źródło: opracowanie własne

Tabela 4. Skazani odbywający karę aresztu wojskowego w latach 1985-1989

Wyszczególnienie	1985	1986	1987	1987	1989	Suma
Liczba osadzonych	653	526	272	184	98	1733
Wskaźnik dynamiki	100	80	42	28	15	---

Źródło: opracowanie własne

Opierając się na wynikach przeprowadzonych wspólnie z dr. hab Tomaszem Kaliszem badań, można wyciągnąć wniosek, że najczęściej orzekano karę aresztu wojskowego w wymiarze od 3 do 6 m-cy. Prawie taki sam wynik uzyskano dla przedziału od 1 do 3 m-cy. Najczęściej występujące przestępstwo to długotrwałe samowolne oddalenie się, za

⁴⁴ R. Walczak, B. Wegnerowski, *Areszt wojskowy – rzeczywistość a oczekiwanie*, [w:] „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, nr 1/1991 s. 109 i n.

które sądy orzekały karę od 3 do 6 m-cy. Za „łżejsze” gatunkowo przestępstwa (krótkotrwałe samowolne oddalenie i wprawienie się w stan nietrzeźwości lub odurzenia na służbie) wymierzano najczęściej karę w przedziale od 1 do 3 miesięcy.

Na podstawie wspomnianych przeze mnie badań, można określić wiek żołnierzy skazywanych na karę aresztu wojskowego. Dominują skazani żołnierze w wieku 20–22 lata. Jest to wynik łatwy do przewidzenia, biorąc pod uwagę to, że zasadniczą służbę wojskową rozpoczynano najczęściej w wieku 19-20 lat.

Badając punitivność⁴⁵ w obszarze prawa karnego procesowego, najbardziej zasadnie jest porównywać liczbę osób tymczasowo aresztowanych w chwili wyroku z liczbą skazanych pozbawionych wolności⁴⁶. Na podstawie danych, którymi dysponuję, nie jestem w stanie stwierdzić ilu żołnierzy było tymczasowo aresztowanych w chwili wydania wyroku. Podczas badań porównałem liczbę zastosowanych tymczasowych aresztowań z orzeczeniem kary pozbawienia wolności. Pozwala to zauważyć, że stosowanie tego środka zapobiegawczego kształtowało się na różnym poziomie. Punktem charakterystycznym jest jak nietrudno się domyślić rok 2010, kiedy to zawieszono zasadniczą służbę wojskową. Zasadniczy wzrost w roku 2013 należy rozpatrywać, mając na uwadze znaczny spadek ilościowy orzekanej kary pozbawienia wolności.

Przy tak niewielkiej liczbie zastosowania tego środka zapobiegawczego, każde wielowątkowe, z większą ilością podejrzanych postępowanie przygotowawcze, ma wpływ na dynamikę zastosowania tymczasowego aresztowania. Odsetek stosowania pozostaje jednak marginalny, biorąc za punkt odniesienia liczebność SZ RP, od kilku lat utrzymuje się na poziomie niższym niż 1 %. Nie należy jednak zapominać, że rozpatrujemy areszty zastosowane wyłącznie przez sądy wojskowe, stosowane za przestępstwa wynikające z pełnienia służby wojskowej i mające na nią wpływ. Na podstawie mojego doświadczenia wynikającego z zajmowanego stanowiska komendanta jednostki terenowej Żandarmerii Wojskowej, mogę stwierdzić że odsetek zastosowanych tymczasowych aresztów przez sądy powszechne byłby jeszcze mniejszy.

Tabela 5. Struktura zastosowań tymczasowego aresztowania na tle orzeczonej kary pozbawienia wolności w latach 2001-2013. Udział procentowy w poszczególnych latach

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kara pozbawienia wolności	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Tymczasowe aresztowanie	20,9	17,7	16,6	12,8	9,3	10,2	13,3	10,1	10,9	8,7	7,4	7,1	25,7

Źródło: opracowanie własne

⁴⁵ Przez pojęcie punitivności, bardzo upraszczając, rozumiemy społeczne żądanie surowej kary za popełnione przestępstwo.

⁴⁶ J. Błachut, op. cit., s. 229.

Tabela 6. Struktura orzeczonych kar oraz zastosowań tymczasowego aresztowania na tle liczebności Sił Zbrojnych RP w latach 2001-2013. Udział procentowy w poszczególnych latach

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczebność SZ RP	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Kara pozbawienia wolności	1,9	1,9	1,4	1,2	1,2	1,2	1,02	0,94	0,52	0,02	0,02	0,01	-
Tymczasowe aresztowanie	0,41	0,33	0,23	0,15	0,11	0,12	0,13	0,09	0,05	0,02	0,02	0,01	-

Źródło: opracowanie własne

Porównując liczbę orzeczonej kary pozbawienia wolności i zastosowanego tymczasowego aresztowania z liczebnością żołnierzy, można zauważyć, że struktura orzeczonych kar do roku 2008 jest względnie stała i oscyluje w granicach od 1,9 % do 0,94 %. Tak jak wcześniej wspomniałem, trudno jest rzetelnie badać rok 2009 z uwagi na zmieniającą się liczebność wojska. Po roku 2010 obserwuje gwałtowny spadek skazań, który utrzymuje się na względnie stałym poziomie. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku stosowania tymczasowego aresztowania. W powyższym zestawieniu, ze względu na wartości niższe niż 0,1 % zrezygnowałem z przedstawienia aresztu wojskowego.

PODSUMOWANIE

Analiza zastosowania kar i środków izolacyjnych skutkujących pozbawieniem wolności, pozwala stwierdzić, że praktyka dyscyplinarna oraz profilaktyka zapobiegania przestępczości w Siłach Zbrojnych RP prowadzona jest we właściwy sposób. Częstotliwość orzekania kar niewolnościowych oraz stosowania tymczasowego aresztowania pozostaje na względnie stałym poziomie, co więcej charakteryzuje się tendencją spadkową. Poddaną badaniu problematykę musimy jednak rozpatrywać poprzez pryzmat zmian ilościowych i jakościowych zachodzących w SZ RP. Z tego też względu wyniki badań należy rozpatrywać i dokonywać ich analizy etapowo, mając na uwadze rok 2010, kiedy to zawieszono zasadniczą służbę wojskową. Patrząc jednak na wyniki badań porównane do ogólnej liczebności wojska, możemy stwierdzić, że żołnierze zasadniczej służby wojskowej byli czynnikiem najbardziej kryminogennym. W 2009 r. uległa też zmianie kognicja sądów wojskowych, które przestały orzekać w sprawach dotyczących przestępstw pospoliczych.

Niepokojący jest fakt znikomego stosowania kary aresztu wojskowego. Nawet przed wejściem w życie Ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych i zawieszeniem odbywania zasadniczej służby wojskowej, nie była to często orzekana kara. Kara aresztu wojskowego w swojej specyfice pozwala na połączenie elementów sprawiedliwej odpłaty i oddziaływań resocjalizacyjnych, nie powodując jednocześnie spadku poziomu wyszkolenia wojskowego. Żołnierz, który odbył taką karę, mógł powrócić „na łono” wojska i w dalszym ciągu pełnić służbę, do której był wyszkolony. Na wyszkolenie żołnierza konieczne jest poniesienie wcale nie małych środków finansowych. Czy zasadnym jest więc zwalnianie z czynnej służby wojskowej żołnierzy, którzy popełnili przestępstwo skut-

kujące orzeczeniem kary pozbawienia wolności. Czy nie lepiej jest dać im szansę powrotu, po zastosowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych ?

Siły Zbrojne RP służą ochronie najważniejszych interesów państwowych, niepodległości i nienaruszalności granic. Są to dobra, dla zapewnienia, których państwo ogranicza dla żołnierzy pewne prawa i wolności. O wartości bojowej sił zbrojnych, świadczy między innymi poziom dyscypliny. Ma on wpływ na właściwe funkcjonowanie systemu dowodzenia, a co za tym idzie wykonywanie stojących przez siłami zbrojnymi zadań. Praktyka reagowania karnego, mająca wpływ na poziom dyscypliny, realizowana jest na właściwym poziomie.

LITERATURA

1. Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, C.H. BECK, Warszawa 1999.
2. Błachut J., *Jak często jest stosowany areszt tymczasowy*, [w:] *Pozbawienie wolności - funkcje i koszty. Księga jubileuszowa prof. Tadeusza Szymanowskiego*, pod red. Rzepliński A., Rzeplińska I., Niełacna M., Wiktorska P., Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
3. Czyżak M., *Odrębność polskiego prawa karnego wojskowego wobec prawa karnego powszechnego*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
4. Gardocki L., *Prawo karne 6 wydanie*, C.H. BECK, Warszawa 2000.
5. Kalisz T., Kowalczyk D., *Wybrane problemy związane z wykonywaniem aresztu wojskowego*, [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Aspekty prawne*, pod red. Kwieciński A., Warszawa 2013.
6. Kalisz T., *Kara pozbawienia wolności w perspektywie rozważań penologicznych*, [w:] *Pozbawienie wolności - funkcje i koszty. Księga jubileuszowa prof. Tadeusza Szymanowskiego*, pod red. Rzepliński A., Rzeplińska I., Niełacna M., Wiktorska P., Warszawa 2013.
7. Kalisz T., *Skazani szczególnie chronieni. Uwagi na tle problemu zapewnienia bezpieczeństwa osobistego osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych*. [w:] *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym. Aspekty prawne*, pod red. Kwieciński A., Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.
8. Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
9. Majewski J., *Kodeks Karny. Część szczególna Tom III*, pod red. Zoll A., Zakamycze 2006.
10. Plebanek E., *Glosa od orzeczenia SN z dnia 26 sierpnia 2010., sygn. WK 5/10* - [online]. [dostęp 30.05.2014]. Dostępny w Internecie: <http://www.npw.internetdsl.pl/Dokumenty/2011-4.9.pdf>.
11. Przyjemski S., *Ochrona porządku prawnego w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. Arche, Gdańsk 2005.
12. Walczak R., Wegnerowski B., *Areszt wojskowy – rzeczywistość a oczekiwanie*, [w:] „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, nr 1/1991.
13. Waltoś S., *Proces Karny, Zarys Systemu*, Lexis Nexis, Warszawa 2002.

14. Wilk L., *Nieposłuszeństwo rozkazowi wojskowemu*, [w:] „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, nr 1/2002.

IMPRISONMENT AND DETENTION IN THE MILITARY

Summary

The article aims to consider these situations in the military which can result in detention. The author presents imprisonment, custody, detention, isolation arrest as well as military arrest and identifies the circumstances when they can be applied.

Keywords: *military discipline, imprisonment, custody, detention, military arrest, isolation arrest*

NOTA BIOGRAFICZNA

mgr Daniel KOWALCZYK – absolwent Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza KOŚCIUSZKI oraz Wydziału Prawa Uniwersytetu we Wrocławiu. Doktorant w Katedrze Prawa Karnego Wykonawczego Uniwersytetu we Wrocławiu. Od 2003 r. pełni służbę w Żandarmerii Wojskowej na stanowiskach o specjalności dochodzeniowo-śledczej i kryminalnej. Komendant Wydziału ŻW we Wrocławiu. Główny obszar zainteresowania to nauki prawne ze szczególnym uwzględnieniem części wojskowej prawa karnego.

